

Lech K. Paprzycki

"Nieletni, młodociani i dorośli
sprawcy zabójstwa : analiza
procesów motywacyjnych i
dyspozycji osobowościowych",
Zdzisław Majchrzyk, Warszawa 2001
: [recenzja]

Palestra 46/1-2(529-530), 188-195

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Recenzje

Zdzisław Majchrzyk: *Nieletni, młodociani i dorośli sprawcy zabójstwa. Analiza procesów motywacyjnych i dyspozycji osobowościowych.*

Institut Psychiatrii i Neurologii. Warszawa 2001, s. 404

Z całą pewnością jest to wyjątkowo cenna pozycja naukowej literatury psychologicznej, co niewątpliwie dostrzegą znawcy tej dziedziny wiedzy, ale wartość tego opracowania, będącego pracą habilitacyjną, dla nas prawników wynika także z tego, że w zasadzie prawie w całości zrozumiała będzie również dla kogoś nie będącego psychologiem. Dobrze jest natomiast, oddając się lekturze dzieła, posiadać wiedzę o psychologii, czego nie można mylić z wiedzą w zakresie psychologii. Tę ostatnią osiąść bowiem można tylko w wyniku studiów w tej dziedzinie, gdy tą pierwszą dysponować może także prawnik, po wysłuchaniu uniwersyteckiego wykładu psychiatrii i psychologii sądowej, który w czasie wykonywania zawodu poświęci nieco uwagi pracom psychologów, psychiatrów i prawników, zwłaszcza tych, którzy publikują w periodykach prawniczych. Tylko na łamach *Palestry* oraz *Prokuratury i Prawa* w ostatnich latach ukazało się kilkanaście artykułów, których autorami byli: psycholog prof. J. K. Gierowski, psychiatra dr J. Heitzman i psycholog B. Bielski, dotyczących problematyki psychiatrycznej i psychologicznej. Warto zresztą sięgnąć do chociażby podstawowych pozycji literatury przedmiotu, dostępnej w innych periodykach prawniczych, a także w publikacjach Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Instytutu Ekspertyz Sądowych oraz wielu innych¹.

Autor recenzowanej książki jest jednym z najbardziej doświadczonych biegłych sądowych z zakresu psychologii klinicznej, wieloletnim pracownikiem naukowym Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, Kliniki Psychiatrii Sądowej, autorem niezliczonych prac w tej dziedzinie, z których jedną przedstawiłem Czytelnikom „*Palestry*” przed kilku laty. Poświęcona ona była także problematyce motywacji wybranej kategorii sprawców – zabójczyń².

Książka, jak na pracę habilitacyjną przystało, odznacza się godną pozadoszczenia przejrzystą konstrukcją, rozległością ogarniętych przez Autora aspektów podjętego tematu, ale także, co warte szczególnego podkreślenia z pozycji czy-

telnika-prawnika, syntetycznością ujęcia, jasnością sformułowań i w najlepszym tego słowa znaczeniu – prostotą języka. Przez to ostatnie rozumiem, by nie pozostawić co do tego żadnych wątpliwości, niezwykle trudne do pogodzenia, połączenie specjalistycznego języka psychologii z takim jego używaniem, by wywody zrozumiałe były nie tylko dla kolegów Autora i psychiatrów, ale także dla nas prawników.

Całość opracowania składa się ze Wstępu, szesnastu rozdziałów, Aneksu zawierającego tabele, Aneksu zawierającego przedstawienie analizy kilku konkretnych przypadków sprawców zabójstw, Piśmiennictwa liczącego kilkaset pozycji oraz Summary – streszczenia w języku angielskim. Temu ostatniemu warto poświęcić kilka uwag. Ponieważ nie został wskazany autor tego streszczenia, to sądzić należy, iż zostało ono przygotowane przez Autora książki. Nie mnie oceniać obcojęzyczne walory tego tekstu. Oddałem się jednak jego lekturze z ogromną przyjemnością przed zapoznaniem się z treścią książki i po jej przeczytaniu. Utwierdziłem się ostatecznie w przekonaniu, że nawet, jeżeli ktoś nie będzie mógł przeczytać tego opracowania ze względu na barierę językową, to jednak nawet samo jego streszczenie pozwoli na uzyskanie pełnej wiedzy o jego zawartości.

Nie może dziwić, że już we Wstępie zawarta została przynębiająca refleksja, iż umyślne zabijanie ludzi towarzyszy nam od zarania dziejów (zabójstwo Abła) po dzień dzisiejszy, a przemiany tego zjawiska, w tym przede wszystkim w ostatnim okresie, gdy okrutnych, coraz częściej zupełnie *bezmysłnych* zabójstw dopuszczają się bardzo młodzi ludzie, niejednokrotnie dzieci, co musi szczególnie niepokoić. Należy więc podzielić przekonanie Autora, że podjęcie tej problematyki – motywacji tych czynów na tle cech osobowości ich sprawców, było ze wszech miar potrzebne. Odpowiedzenie bowiem na pytanie jakie są motywy popełniania zabójstw przez wszystkie kategorie sprawców, od ludzi bardzo młodych poczynając, a kończąc na tych w wieku podeszłym oraz jakie znaczenie mają cechy ich osobowości, pozwoli na skuteczne działania przede wszystkim profilaktyczne. Nie ma przy tym nadmiaru opracowań ujmujących to zagadnienie kompleksowo, a ponadto odnoszących się do dziś kształtującego się zjawiska zabójstwa w polskich warunkach³.

Perspektywa z jakiej Autor spogląda na pojedynczy czyn zabójstwa jest wręcz fascynująca. To właśnie rozdział I *Wojna, zabójstwo i agresja na przestrzeni wieku*, pozwala przypomnieć sobie, iż zabójstwo towarzyszy człowiekowi od czasów biblijnych, a prześledzenie historii ludzkości z punktu widzenia tego zjawiska nie napawa optymizmem. Wojna z niezliczonymi ofiarami, ludobójstwo, także z przyczyn ideologicznych, stosunkowo rzadko w imię ideologii obłądnych, od czasów prehistorycznych po nasze dni, czy agresja pojedynczego człowieka skierowana przeciw bliźniemu, często z przyczyn niemożliwych do zrozumienia, nie mówiąc już o usprawiedliwieniu. Ten interesujący rys historyczny pokazuje obraz niepokojący – nie zmieniliśmy się na lepsze przez te wszystkie tysiąclecia, a chyba na gorsze, na co wskazują chociażby doświadczenia XX wieku.

Bardzo dobrym punktem dalszych wywodów jest przedstawienie w rozdziale II, zatytułowanym *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu*, kształtowania się tego zjawiska właśnie w ostatnim okresie, po 1989 r., który okazuje się zasadniczo różny od tego co obserwowaliśmy poczynając od końca lat pięćdziesiątych. Wszystko to pokazane zostało na tle całości zjawiska przestępczości w latach dziewięćdziesiątych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na przestępczość nieletnich i młodocianych, przestępstwa charakteryzujące się agresywnością skutkujące śmiercią człowieka i to czynów popełnianych przez ludzi młodych, w tym nieletnich w dolnym przedziale wieku.

W opracowaniu tego rodzaju nie mogło zabraknąć rozważań na temat teorii przestępczości. I temu właśnie poświęcony został rozdział III zatytułowany *Teorie przestępczości*. Autor zastanawia się nad walorami i wadami: koncepcji przestępcy z urodzenia, roli i znaczenia instynktu w zachowaniach agresywnych, biologicznym ich podstawom, a także roli socjopatii, psychopatii i charakteropatii w kształtowaniu *przestępczego rdzenia osobowości*. Tu znalazło się pożyteczne dla mnie przypomnienie, że we wszystkich tych trzech wypadkach chodzi o te same cechy osobowości o trzech różnych źródłach: socjopatia – nieprawidłowy proces socjalizacji, psychopatia – obciążenie dziedziczne, charakteropatia – zmiany organiczne mózgu. Sporo uwagi zostało poświęcone krytycznemu przedstawieniu teorii socjologicznych (anomalii, kontroli społecznej, neutralizacji, siły kontroli), a także teorii napięcia.

To wszystko stanowi tylko wprowadzenie do psychologicznej analizy zjawiska zabójstwa. W rozdziale IV, zatytułowanym *Wojna, agresja i przemoc w ujęciu psychologii* przedstawione zostały poglądy Freuda, innych psychoanalityków, a także Fromma. Potem, w tym samym rozdziale, ukazana została problematyka: agresji i przemocy w ujęciu psychologii, agresji interpersonalnej w kontekście społecznym oraz agresji jako dyspozycji osobowości i jako czynu agresywnego.

Szczególną uwagę zwrócić trzeba na zawartość rozdziału V, poświęconego rozważaniom dotyczącym środowiskowym, rodzinnym i grupowym uwarunkowaniom przestępczości i zaburzeń zachowania nieletnich. Istotne znaczenie tych czynników wynika także z wiedzy intuicyjnej każdego dorosłego człowieka, co Autor książki przedstawia w oparciu o obficie prezentowaną literaturę przedmiotu. Mowa jest więc o teorii stygmatyzacji (naznaczenia społecznego), ale również o wpływie najbliższego środowiska rodzinnego i szerszego środowiska rodzinnego, jako czynnika ryzyka przestępczego. Przeanalizowany został także szczególnie ważny okres w życiu człowieka, jakim jest dorastanie, kiedy osiąga się samodzielność, poczucie tożsamości i kształtowana jest tożsamość społeczna. To okres decydujący o tym, że ktoś wkroczy albo też nie wkroczy na drogę przestępstwa.

Rozdział VI zatytułowany *Nieletni – grupy przestępcze, percepcja wadliwych postaw i norm społecznych, ich znaczenie w przestępczości i motywacji zabójstw* poświęcony został nie tylko problematyce patologicznego oddziaływania grupy na nieletniego, ale także ogólniejszemu zagadnieniu oddziaływania takiego środowi-

ska na percepcję norm społecznych, w tym na wytworzenie się hierarchii wartości. Szczególna jednak uwaga poświęcona została zjawisku percepcji przemocy i agresji w środowisku szkolnym, uwarunkowaniom szkolnej przemocy, rytuałom agresywnym w szkole, oddziaływaniu grup rówieśniczych identyfikujących się z przestępczością i agresją. Autor nie pominął także psychologicznej analizy zjawiska *fali* w wojsku, zachowań *szalikowców* – kibiców sportowych oraz wychowanków zakładów poprawczych. Znów intuicyjna wiedza na te tematy, w tym rozdziale znajduje naukowo zweryfikowane uzasadnienie.

W rozdziale VII zatytułowanym *Problematyka motywacji u sprawców zabójstw* uwaga poświęcona została, w pierwszej kolejności, dorobkowi przede wszystkim współczesnej psychologii, w tym powiązaniu agresywności z wyładowaniem emocji, mózgowemu podłożu emocji nieuświadomionych, roli uczuciowości refleksyjnej, a także kontroli i regulacji emocjonalnej – wszystko na tle wyników dotychczasowych badań, również polskich psychologów.

Kolejny rozdział VIII przedstawia dorobek piśmiennictwa kryminologicznego, socjologicznego, psychiatrycznego i psychologicznego, dotyczący sprawców zabójstw. O ile poglądy kryminologów są nam prawnikom, chociaż ogólnie, znane, to zapoznanie się ze stanowiskiem specjalistów innych dziedzin nauki okazuje się o tyle interesujące, że nie tylko na gruncie amerykańskim, gdzie kryminologią zajmują się często właśnie psycholodzy, socjolodzy i psychiatrzy, poglądy wszystkich badaczy w wielu kwestiach okazują się bardzo zbliżone. Dotyczy to zwłaszcza takich czynników kryminogennych jak nieprawidłowa socjalizacja czy niedostatki biologiczne (organiczne, chorobowe). To one właśnie warunkują agresywne zachowania, mając jednocześnie znaczenie dla ograniczenia zdolności poznawczej oraz ukształtowania się niekorzystnych cech osobowości. Ma to też decydujące znaczenie dla wystąpienia określonej motywacji popełnionego zabójstwa. Różnorodność motywacji stanowi z kolei podstawę typologii sprawców i typologii samych zabójstw. W tym rozdziale znalazły się też między innymi niezwykle interesujące ustalenia dotyczące zjawiska zabójców seryjnych, którzy pojawili się już w wieku XVIII, ale samo zjawisko nasiliło się dopiero w XX w. Przyczyn takich zachowań jest zawsze wiele, ale zwiększanie się liczby wypadków tego rodzaju wraz z narastaniem procesu industrializacji pozwala podzielić pogląd, iż zasadnicza przyczyna tkwi w braku możliwości satysfakcjonującego funkcjonowania w coraz bardziej skomplikowanym społeczeństwie człowieka często niepełnosprawnego fizycznie i psychicznie. Potwierdzone też zostały wcześniejsze spostrzeżenia, iż bardzo istotne znaczenie w procesie podjęcia decyzji o popełnieniu zabójstwa mają czynniki sytuacyjne, w tym działanie w grupie, a także znajdowanie się przyszłego sprawcy pod wpływem alkoholu.

Rozdziały poczynając od IX przedstawiają wyniki badań Autora. Pierwszy z nich określa cele i metody badań. Uzasadnienie potrzeby zajęcia się problematyką zabójstw i motywacji ich sprawców jest tak oczywista, że poświęcone temu stwierdzenia odnotować trzeba tylko dla porządku. Przekonuje ocena, iż ustalenie przy-

czyn tego rodzaju zachowań agresywnych i motywacji zabójców stanowi warunek opanowania wzrostu liczby tego rodzaju przestępstw.

Cele pracy sformułowane zostały jednoznacznie: po pierwsze, zbadanie różnic w zakresie postaw i motywów działania zabójców nieletnich, młodych i dorosłych, po drugie, określenie roli czynnika chorobowego w poszczególnych grupach wiekowych, po trzecie, określenie roli czynnika rodzinnego i środowiskowego w procesie socjalizacji, po czwarte, rola uwarunkowań osobowościowych.

Materiał badawczy stanowiły badania 200 osób (90 nieletnich i 110 dorosłych) podejrzanych albo oskarżonych o popełnienie zabójstwa, zbadanych w czasie obserwacji psychiatrycznej⁴ w Klinice Psychiatrii Sądowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii oraz w oddziałach psychiatrii sądowej Aresztów Śledczych w Szczecinie i Warszawie, w latach 1996–2000. Dane dotyczące tych osób zostały zebrane przy wykorzystaniu obszernego kwestionariusza, w którym odnotowano wszystkie, zdaniem Autora pracy, czynniki istotne dla ustalenia cech osobowości badanego i motywacji towarzyszącej czynowi. Zbadane zostały także akta spraw karnych, w których przeprowadzono obserwację oraz dokumentacja lekarska tych osób. Tak zebrane informacje zostały poddane analizie, także porównawczej, w celu ustalenia powiązań występujących między poszczególnymi czynnikami.

Nie ma zaskakujących ustaleń jeżeli chodzi o *Ogólną charakterystykę badanych* – rozdział X, poza tym, że wzrasta udział sprawców z wykształceniem wyższym i średnim, co jak się okazuje ma powiązanie ze zmianą w ostatnim okresie udziału poszczególnych rodzajów motywacji sprawców zabójstw. Pozostałe uwarunkowania są od dawna niezmiennie: pochodzenie społeczne (robotniczo-chłopskie), niski poziom wykształcenia, nieprawidłowe warunki socjalizacji i, choć nieliczne, wypadki psychoz, to z reguły głęboko nieprawidłowa osobowość. Tylko 7,5% badanych nie miało zaburzeń osobowości! Potwierdza to wynik badań testowych (s. 218–234). Ciekawe natomiast okazały się wyniki analizy porównawczej grupy zabójców nieletnich i dorosłych przy uwzględnieniu zmiennych socjalizacyjnych i czynników endogennych przedstawione w rozdziale XI (s. 236 i n.) a zobrazowane w tabelach 16 A do T, zamieszczonych w aneksie (s. 349 i n.). Nadal istotne okazują się czynniki organiczne w postaci urazów i przebytych chorób somatycznych, co rzutuje na osobowość, a to z kolei decyduje o sprawności procesów poznawczych, równowagę emocjonalną i poziom samokontroli. W połączeniu z niekorzystnymi warunkami socjalizacji i używaniem, a z reguły nadużywaniem, alkoholu, czynnik ten okazuje się mieć dużą wagę, także dla kształtowania się procesu motywacyjnego. U ponad 90% sprawców stwierdza się nastawienie egocentryczne, czego jednak nie można wiązać jedynie z uszkodzeniem centralnego układu nerwowego, lecz także z uwarunkowaniami środowiskowymi. W sytuacjach trudnych wszystko to utrudniało ocenę zamierzonego czynu i powodowało osłabienie regulacyjnych funkcji kontrolnych osobowości.

W rozdziale XII przedstawione zostały *Wyniki testowych badań psychologicznych*, zobrazowanych zamieszczonymi w tekście wykresami (s. 245 i n.) a także ta-

belami w aneksie (s. 354 i n.). To część opracowania najbardziej specjalistyczna, chociaż w pełni czytelna także dla prawnika, natomiast możliwa do głębszego poznania tylko dla psychologa. Tu znalazły się wyniki badań inteligencji dorosłych i nieletnich sprawców, cech ich osobowości przy użyciu kwestionariusza MMPI, skali agresji Bussa-Durkee (SABD), kwestionariusza (skali) Wartości – Rokeach Value Survey (RVS, WS) oraz Skali Ustosunkowań Interpersonalnych (SUI). Ustalona została hierarchia czynów najbardziej szkodliwych i najbardziej potępianych oraz przyczyny łamania prawa – w ocenie badanych. W kolejnym rozdziale XIII zatytułowanym *Wpływ czynników sytuacyjnych na motywy zabójstw w grupie nieletnich, młodocianych i dorosłych* przedstawiona została sytuacja sprawców zabójstw jako szersze tło motywacyjne czynu, rodzaj i częstotliwość występowania rodzajów motywu w całej badanej populacji oraz w grupie sprawców nieletnich, młodocianych i dorosłych oraz nasilenie motywów w tych grupach. Rozdział XIV prezentuje *Motywację zabójstw w świetle statystycznej analizy skupień*, w tym: rozkład motywów: skupienie motywów dominujących i współwystępujących w wydzielonych grupach działania pod wpływem określonej motywacji (motywu): rabunkowego, zemsty-odwetu, seksualnego, chęci wyładowania agresji emotogennej, zagrożenia-obawy, z uwzględnieniem, o ile występował, motywu współwystępującego, a także: indywidualną i grupową aktywność w wydzielonych skupieniach oraz obecność nieletnich i dorosłych w tych skupieniach. To też rozdział do pogłębionej analizy dla specjalisty psychologa, choć prezentowane ustalenia w pełni są zrozumiałe także dla prawnika. Ostatni rozdział prezentujący wyniki badań – XV, dotyczy związku między motywami i dyspozycjami osobowości (cechami osobowości) badanych sprawców zabójstw. I tu okazuje się największe znaczenie ma nieprawidłowy proces socjalizacji, wadliwa kategoryzacja innych jako przedmiotów, wartości konsumpcyjnych czy przeszkód w realizacji celów. To stwarza relację *ja (my) – oni*, co prowadzi w wypadku zabójstw do podjęcia decyzji o wyeliminowaniu jednego z *nich*, uniemożliwiającego osiągnięcie celu.

Podsumowanie i wnioski stanowią rozdział XVI. Najpierw Autor przypomina podstawowe założenia i hipotezy pracy, a następnie przechodzi do przedstawienia ważniejszych wyników i ustaleń uzyskanych w toku badań. Ich poprawność w odczuciu czytelnika pracy nie budzi wątpliwości. Oto niektóre z nich, dla mnie najbardziej interesujące.

Najistotniejsze, z punktu widzenia kształtowania się procesów motywacyjnych i dyspozycji osobowościowych, okazują się czynniki środowiskowe, bez porównania ważniejsze niż uwarunkowania biologiczne. One to właśnie decydują o ukształtowaniu się sfery poznawczej, uczuciowo-dążeń i systemu preferowanych wartości. Wśród sprawców przeważają osoby młode, a u 126 sprawców tych przestępstw stwierdzono negatywne warunki wychowawcze i rodzinne, częściej wśród nieletnich. Występowanie zmian chorobowych ustalono u połowy badanych w obu grupach sprawców. Zróżnicowanie ilorazu inteligencji jest niewielkie. W systemie wartości przeważają egocentryczne nad prospołecznymi oraz kompetencyjne

nad moralnymi. W zakresie ustosunkowań interpersonalnych występuje przewaga relacji typu dominacji nad uległością, ma miejsce niski stopień uspołecznienia, wrogi, nieufny podejrzliwy stosunek do ludzi. Sprawcy prezentowali przeważnie typ uczuciowości mało uspołecznionej i niedojrzałej. Wielu z nich cechował chłód emocjonalny do otoczenia lub otwarta wrogość, natomiast agresja była przyjętą formą regulacji konfliktów z otoczeniem. Ponadto egocentryzm i nieakceptowanie norm prawnych wiązało się z niepełnym uspołecznieniem, tendencją do kłamstwa, lekceważeniem norm społecznych. Stwierdzone zostało znaczne zróżnicowanie osobowościowe i motywów sprawców nieletnich i dorosłych. W obu grupach dominuje motywacja emocjonalna. U sprawców nieletnich i młodocianych przeważa: motyw agresji instrumentalnej, rabunku, chęć eliminacji świadka, naśladowanie agresji współsprawców, naśladowanie agresji obserwowanej w przekazie telewizyjnym. U sprawców dorosłych na plan pierwszy wysuwa się motyw: zemsty, lęku, zagrożenia, poczucia krzywdy, zazdrości sprowokowanej stanem pod wpływem alkoholu, a także motyw patologiczny i nienawiść do członka rodziny. Z kolei nasilenie nieprawidłowych cech osobowości, zwłaszcza w grupie sprawców nieletnich, prowadzi do tego, że nawet najdrastyczniejsze zachowania traktowane są przez nieletnich jako obojętne (ani szkodliwe – ani użyteczne), co jednoznacznie potwierdza odczucie społeczne o zaniku wrażliwości na ludzkie cierpienia i cennie wartości ze strony tej kategorii sprawców.

Wnioski Autora potwierdza obserwacja praktyki: zwiększa się udział nieletnich sprawców drastycznych zabójstw, a sprawcy ci pochodzą nie tylko z marginesu społecznego, zachowania agresywne są coraz powszechniej akceptowane, natomiast powszechnie aprobowany system wartości społecznych jest tylko przedmiotem deklaracji, co nie przekłada się na motywy działania i podjęcie decyzji o przestępczym zachowaniu, zwłaszcza w sytuacji trudnej. I wniosek najważniejszy: *Wyniki badań wskazują, że nie tylko zaburzenia osobowości sprawców są źródłem tych agresywnych i skrajnych zachowań. Coraz częściej mają one związek z nowymi relacjami społecznymi, ekonomicznymi, jak i moralnymi. Te nowe układy indukują niewątpliwie zachowania agresywne. Są nimi brak pracy i perspektyw tzw. niezagospodarowanej licznej grupy młodzieży, poszerzający się obszar biedy, ale także przekonanie, że przestępstwo (także zabójstwo) jest sposobem na życie.* I prawie końcowe zdanie książki, z którym też, niestety, trzeba się zgodzić: *Z przedstawionych wyników pracy można wnosić, że oceny czynów zabronionych dokonywane przez nieletnich i młodocianych oraz ich postawy zdecydowanie odbiegają od stanowiska twórców prawa. Nasuwa się pytanie, czy oznacza to potrzebę nasilenia rygorystyki prawnej w obliczu narastającej lawinowo przestępczości – niestety także wzrastającej liczby zabójstw.* Na to, zasadnicze przecież pytanie, Autor, ku zaskoczeniu czytelnika, wprost nie odpowiada. Jednakże odpowiedź, po lekturze książki, nasuwa się sama, a brzmi ona następująco – większy rygorystyka prawna – tak, surowsze karanie – tak, ale jednocześnie podejmowanie działań zmierzających do usunięcia rzeczywistych przyczyn agresywnych zachowań, zwłaszcza ludzi młodych.

Na koniec, jak zawsze, rekomendacje. Nie może ulegać żadnej wątpliwości, że lekturę tej pracy można polecić każdemu prawnikowi, a w szczególności adwokatowi-obrońcy, uczestniczącemu w postępowaniu karnym. Licząca się biblioteka prawnicza musi nią dysponować. Nakład książki jest, zapewne, stosunkowo niewielki, a pozycją tą zainteresują się przede wszystkim psycholodzy i psychiatrzy. Dostępna więc będzie w sieci bibliotek specjalistycznych – w Warszawie w bibliotece Instytutu Psychiatrii i Neurologii. Dobrze by się stało, gdyby odnaleźć ją można było w bibliotece co najmniej każdej Okręgowej Rady Adwokackiej, a także w bibliotekach sądów i prokuratur okręgowych i apelacyjnych. Wydaje mi się również, że do książki tej powinien sięgnąć każdy, kto będzie miał do czynienia z trudniejszym, od strony motywacyjnej, wypadkiem sprawy o zabójstwo.

Lech K. Paprzycki

Przypisy

¹ Podstawowy zestaw piśmiennictwa i orzecznictwa dotyczący problematyki z pogranicza prawa karnego i psychiatrii oraz psychologii zawarty będzie w przygotowywanym przez Instytut Ekspertyz Sądowych opracowaniu: L. K. Paprzycki (red.), A. Błachnio, R. Paprzycki, *Opinia psychiatry i psychologa w postępowaniu karnym. Orzecznictwo i piśmiennictwo*, które powinno się ukazać na przełomie 2001/2002 r.

² Z. Majchrzyk, *Motywacje zabójczyń. Alkohol i przemoc w rodzinie*. Warszawa 1995, recenzja: L. K. Paprzycki „Palestra” 1996, Nr 7–8.

³ Przykład cennego opracowania tego typu z ostatnich lat: J. K. Gierowski, *Motywacja zabójstw*, Kraków 1989.

⁴ W trybie określonym w art. 203 k.p.k.

Michał Płachta: *Kidnaping międzynarodowy w służbie prawa – studium prawnomiędzynarodowe i porównawcze*

Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2000

Recenzowana książka jest fascynującą lekturą. Autorowi udało się połączyć wątek sensacyjny związany ze sprawami znanymi z pierwszych stron gazet (sprawą Lockerby, walką z kolumbijskimi królami narkotyków, Odyseją Oclany, sprawami: Eichmanna, Noriegi, Thierry, Doktora Sobena i kata z Lyonu) z rzetelnym studium naukowym, opartym o bogaty materiał źródłowy i bogatą wielojęzyczną literaturę. Tego typu książki zazwyczaj są dziełem wybitnego naukowca z duszą pisarza.

W dotychczasowej literaturze uwaga badaczy koncentrowała się na rozważaniach dotyczących ekstradycji (przestępstwa ekstradycyjnego, wydania, statusu osoby wy-